

VÁMOS ÁGNES

VÁLTOZÓ TÁRSADALOM

– növekedő „nyelvéség” –

*Az ún. kéttannyelvű gimnáziumok fejlesztése
és e fejlesztés hatása a közoktatásra*

A KIINDULÓ ÁLLAPOT ÉS AZ ELSŐ LÉPÉSEK

1987 óta, az első öt évfolyamos két tanítási nyelvű gimnáziumok bevezetése óta folyamatosan nőtt a két tanítási nyelvű iskolák száma. Az aktuális helyzettel, a jelenlegi működés sajátosságaival többen is foglalkoznak, de kevesen ismerik a kezdeteket. Pedig nem érdektelen, hogyan jön létre egy több évtizedig adaptív közoktatási alrendszer, amely egyrészt képes saját működését folyamatosan karban tartani, ugyanakkor másokra is hatást gyakorolni.

Az első lépések 1979-re tehetőek, ekkor történik meg a nyugati nyelvek irányába történő nyitás. A nyolcvanas években az idegen nyelv-oktatás terén több kísérlet, fejlesztés zajlott, ami azonban nem hozott áttörést. 1984-ben felgyorsultak az események és megindult a kéttannyelvű gimnáziumi oktatás fejlesztése, azaz az állam a társadalom nyelvtudáséhségének kielégítését szolgáló irányba fordult.

A fejlesztési koncepció első változata 1984 júliusában készült el, ami nyelvi előkészítő évet + négy tanévet állított egységes szerkezetbe, s az alábbi koncepcionális elemeket tartalmazta:

- A nyelvi előkészítő év

Célja: új esélyt adni az általános iskolát végzetteknek egy idegen nyelv magas szintű elsajátítására.

*Indo*ka: ellensúlyozni a tagozatos osztályok miatt már általános iskolában érvényesülő szelekciót, valamint betelepíteni a nyelvtanulásba az intenzív óraszámot, a kiscsoportos foglalkozást és az idegen anyanyelvű tanárt.

- Öt idegen nyelvű tantárgy a tanulmányok teljes hosszában

Célja: kiteljesíteni a nyelvi kompetenciát egymástól különböző, de az iskoláztatásban nagy presztízssű tartalmakban, és folyamatosan biztosítani a kellő nyelvi dózist.

*Indo*ka: a tanulás fókuszja az idegen nyelv helyett a tartalom tanulására helyeződjön. Indok még, hogy a tanulók heti óraterhelése nem emelhető, tehát extenzív úton több nyelvi óraszám nem nyerhető.

- Hat idegen nyelv célnyelvként

Cél: az orosz mellett nyugati nyelveket helyezni a tanulás középpontjába.

Indok: az orosz kötelező tanulása gátolja az ún. nyugati nyelvekhez jutást, miközben a társadalomban „nyelvéhség” van. Megerősíteni a közoktatásban folyó nyelvoktatást, hogy ne szoruljon ki a tanuló a magán nyelviskolai piacra, ha nyugati nyelvet akar tanulni.

- A megvalósítást olyan perifériás helyzetben lévő kisgimnáziumba helyezni, ahol jók a pedagógiai feltételek és a működési körülmények, vagy megteremthetők.

Célja: a közoktatás általános teljesítőképességének emelése.

Indoka: a középfokot éppen elérő demográfiai hullám központi iskolákra irányuló nyomásának enyhítése.

- Országos felhívás kétnyelvű programok indítására 10 iskolában, hat célnyelvre.

Célja: a pályázati esélyek egyenlősége és a helyi erőforrások ösztönzése.

Indoka: a társadalmi szereplők felértékelődése, a szakmai döntések központtól való leválási folyamata.

A fejlesztés megindítása

1984-1986 között lezajlott a tanterv és oktatási program koncepciójának kidolgozása, a bevezetés és működés pénzügyi és jogi feltételeinek megteremtése, a nemzetközi szerződések megkötése. Véglegesült a fejlesztés forrás-megosztási oldala, az iskolai allokáció elvei, és hosszabb távú, követő kutatás tervezete készült el. Felhívás történt a program megvalósítására az iskolák és fenntartóik körében, majd kiválasztásra kerültek a pályázó intézmények közül a legalkalmasabbak. Közben le kellett fordítani a tankönyveket, a tantervet, új tanulói segédleteket kellett készíteni. Emlékeztetőül: az 1984-1989 közötti időszak a magyarországi rendszerváltozás előtti utolsó öt év. 1985-től a Szovjetuniót Gorbacsov vezeti, a szovjet befolyási övezetben lévő kelet-európai államok destabilizálódtak. A kétnyelvű oktatás fejlesztése egy olyan időszakban érte a magyar közoktatást, amikor az alternativitás, a demokratizálódás jelei már érzékelhetők, ami egyeseknek sok, másoknak kevés volt. A kétnyelvű gimnáziumi fejlesztés is több ponton mutatja annak a válságnak jegyeit, amelyek akkor a közoktatást jellemezték, úgy mondhatnánk, hogy több tannyelvpolitikai krízist élt át.

Első krízis; tannyelvpolitikai előre- és visszalépés

AZ IDEGEN NYELVŰ TANTÁRGYAK KÖRE

A kor politikai-ideológiai viszonyainak megfelelően a központi fejlesztésben egyszerre érvényesült egy régi és egy születő, új tannyelvpolitika. A koncepciójában és megvalósításában sok új elem mellett a régi paradigma is tovább élt, ez utóbbiak között nem utolsó sorban az, hogy az idegen

nyelveket, és idegen nyelvű tantárgyak körét a minisztérium határozta meg. A tantárgyak kiválasztásánál a társadalom- és természettudományos tárgyak iránti igény, és a nagyobb presztízsű felsőoktatási irányok (jogász, közgazdász) felvételi tárgyai szerepeltek. Így lett idegen nyelvű a történelem, a földrajz, a biológia, a fizika és a matematika. Eddig nem tisztázott előzmények és okok alapján 1986-ban a közoktatási területet felügyelő miniszterhelyettes a történelem tantárgy idegen nyelvűségét megvonta és a földrajzét felfüggesztette.¹

Az MM Gimnázumi Osztálya kompromisszumként a tantárgy kétnyelvűségét kínálta fel. Az a tannyelvpolitikai döntés, hogy a nemzeti jellegű tartalmakat anyanyelven kell tanítani talán azért született, mert bizonyos szakmai és oktatáspolitikai körök a két tanítási nyelvű oktatás bevezetését nem támogatták vagy a nemzeti identitás szempontjából tekintették károsnak vagy túl nagy „nyitásnak” tartották. Az alku eredményeként az öt idegen nyelven tanított tantárgyból csak három maradt, s kettő két nyelvű tantárgyként futott tovább.

...így lett idegen nyelvű a történelem, a földrajz, a biológia, a fizika és a matematika...

A GIMNÁZIUMOK KIVÁLASZTÁSA, SZAKMAI SZEMPONTOK ÉS POLITIKAI NYOMÁSOK

Krízist éltek át a célnyelvek is. Míg 1984-1985-ben az orosz célnyelvű gimnáziumok indítása könnyűnek látszott, s problémásabbnak az angol, a francia, a német, az olasz és a spanyol tannyelvűek, addig a program előre haladásával az előző vált kritikussá. Abban a vélekedésben, hogy magyar-orosz tannyelvű iskolát majd könnyű lesz indítani a személyi és tárgyi feltételek egyenetlensége, a nemzetközi szerződések bizonytalansága és minden bizonnyal a helyzetértékelés zavara is közrejátszott. A végül kialakult helyzetben úgy tűnt, hogy nem lehet angol, francia stb. célnyelvű gimnáziumokat indítani, ha nem lesz orosz is. Ugyan nem sikerült presszióknak nyomára bukkanni, de tény, hogy a fejlesztők taktikailag „előre menekültek”, s „beáldoztak” három orosz iskolalétesítés erőltetését annak reményében, hogy ezáltal 3-3 angol, német, francia, 1-1 spanyol és olasz lehet. Az iskolák száma így 14-re nőtt. Az ún. nyugati célnyelvre elegendő számú iskola pályázott, a három magyar-orosz tanítási nyelvű iskola minisztériumi „ösztönzésre” végül beindult.

A második tannyelvpolitikai krízis; a négy évfolyamos kéttannyelvű gimnáziumi oktatás

AZ ÖT ÉVFOLYAMOS KÉTTANNYELVŰ
GIMNÁZIUMI FEJLESZTÉS BEFÉKEZÉSE

Egy bizonyos ponton túl a kétnyelvű osztályok nyitása presztízskérdés lett, amit tovább gerjesztett az első beiskolázást kísérő hatalmas társadalmi érdeklődés. A Művelődési Minisztérium Gimnáziumi Osztálya, mint fejlesztő a képzés eredményességét, a minőségi munkát látta veszélyeztetve az újabb és újabb kétnyelvű iskolalétesítési kérvények miatt. A szakmai kontrollálhatatlanság érzése mellé a fejlesztés pénzügyi forrásaiban beálló egyensúlyvesztéstől való félelem is társult, valamint a helyi érdekek szerepének és erejének lebecsülése. Mivel ekkor „engedélyező” pozícióban volt, ezért halogató attitűdöt vett fel, ami ideig-óráig megoldást jelentett. A hetente érkező kérvényeket végül 1986-1987-ben kénytelen volt helyi fejlesztésekként tovább futtatni, mivel ahhoz nem kellett támogatást biztosítania. A központi fejlesztéssel párhuzamosan megindult tehát a négy évfolyamos két tanítási nyelvű gimnáziumi iskolahálózat kiépülése. Sok értékes, új program került ki dolgozásra, bár egyelőre nem használhatták a „kéttannyelvű” jelzőt.

*...rekordot döntött
az érdeklődő általános
iskolások száma...*

POLITIKAI, KAPCSOLATI TÖKÉK MOZGÓSÍTÁSA
A KÉTTANNYELVŰ GIMNÁZIUMÉRT

Az ígéretes programok mellett megjelentek olyanok is, amelyekben erősebb volt a szándék és a belső (külső) támogatói kör, mint amilyen jók lettek volna a működés várható feltételei. A felfokozott kétnyelvű iskolalétesítési hangulat a Művelődési Minisztériumon belül is feszültséget keltett. A fejlesztők a lehetőségek határáig próbálkoztak a feltétel nélküli, a szakmai alapokat nélkülöző programok bojkottálásával. Ez a probléma – az előzőekben leírtakon túl – azért keletkezett, mert a fejlesztés feltételei 10-14 iskolára szóltak, melyeknek köre – az eredeti koncepciónak megfelelően – eddigre már kialakult. A képzés kiemelt támogatása újabb és újabb érdeklődő iskolákat, megyei, városi vezetői érdekeket vonzott a kéttannyelvű körbe, és sokan megérezték benne a nyelvi liberalizáció lehetősé-

gét is. Teret akartak nyerni az ún. nyugati nyelvet tanító pedagógusok, szakfelügyelők, tantárgygondozók, presztízsharcot vívtak a megyei, városi és pártvezetők. Angol és német célnyelvet akartak, és nagyvárosi iskolákat. Az újabb érdeklődők befogadására csak újabb támogatási forrás esetén, vagy a meglévő támogatás újraelosztása árán nyílt volna lehetőség – az akkor paradigma szerint. Az előbbire semmi esély nem volt, az utóbbi viszont a már kiválasztott iskoláknak tett ígérek, kötelezettségek megszegésével járt volna. Újabb forrás nem állt rendelkezésre, s ennek beismerése is hamar megtörtént.^{2,3,4} Az öt évfolyamos két tannyelvűnek nevezett program bővítésére már nem volt reális esély, viszont az iskolai, fenntartói terveket sem lehetett már meggátolni. Átmenetileg sikerült a szándékokat a négy évfolyamos kétnyelvű oktatás csatornájába kanalizálni, ezzel viszont sérült az eredeti koncepció, nevezetesen, hogy ez a képzés kisvárosba, beiskolázási gondokkal küzdő, de jól működő, pedagógiaiailag érett kiskisiskolákat hozzon helyzetbe. A korlátozó tannyelvpolitika saját rabjává vált, s elveszítette az iskolalétesítések fölötti kontrollt.

*...a közoktatásban
korábban nem létező
felvételi rendszert
dolgoztak ki...*

Jelentkezés és felvétel a kéttannyelvű gimnáziumokba, a harmadik tannyelvpolitikai krízis

A két tanítási nyelvű gimnáziumi oktatási program koncepciójának megfelelően a felvételi vizsga az esélyegyenlőség elvét kívánta érvényesíteni, ezt szolgálta a nyelvi előkészítő év is, a mindenkire szóló, egységes és új esély. A két tanítási nyelvű gimnáziumba való jelentkezés így függetlenné vált volna attól, hogy a tanulónak volt-e korábban lehetősége jellemzően családja társadalmi státusa alapján – a közoktatás egészét tekintve, mintegy 6%-nyiuknak – idegen nyelvi tagozatos osztályban tanulni.

A kétnyelvű tanulás előnyeit 1987-ben a vártnál többen értékelték nagyra, ezért már az első felvételi jelentkezés időszakában rekordot döntött az érdeklődő általános iskolások száma. A méreteket érzékeltetik az adatok: az első beiskolázási évben 2950 tanuló, a másodikban 4981 fő jelentkezett a 10 majd 14 iskolába, azaz mintegy 300 fő jutott egy-egy 30 fős iskolai osztályra.

A KÉTNYELVŰ OKTATÁSI KONCEPCIÓ VÁLSÁGA AZ ISKOLÁBA VALÓ FELVÉTEL MIATT, MAJD STABILIZÁLÁSA

A társadalom általános érdeklődésének fokozódásával az állami és párt-szervek érdeklődése is nőtt, s ez a képzést az elítképzés felé nyomta. Erre már az előzőekben jelzett, a centrumokba irányuló iskolalétesítések is szolgáltatottak példát. Most, az 1987/1988. tanévi felvételi vizsga előtt telefonok, levelek sokasága bombázta a szervezőket. Decemberre és januárra szinte hisztérikussá vált a hangulat. Mivel a program-gazdák fenn akarták tartani az esélyegyenlőséget a tanulók körében, ezért sajátos, a közoktatásban korábban nem létező felvételi rendszert dolgoztak ki. Olyan programot, amellyel a legjobban teljesítők kerülnek beiskolázásra, s amely védelmet nyújt a protekciós nyomással szemben.

A létrehozott új típusú felvételi vizsgán képességeket, kreativitást, problémamegoldást vizsgáltak, s központi számítógépes eljárással készült a teljesítményi rangsor. A pártatlanság és a teljesítményelvűség megőrzése érdekében lemondtak a szóbeli vizsgáról. Az esélyeket tovább javító újdonság volt, hogy egy tanuló egyetlen felvételi vizsgával akár az összes kétnyelvű iskolába jelentkezhetett és teljesítménye alapján a megjelölt iskolába nyert felvételt. Mintegy 50%-uk élt a többszörös jelentkezés lehetőségével. A következő években még egy ideig tovább élt a kétnyelvű középiskolák ún. előjelentkeztetése, a központi felvétel vizsgáztatás és többszörös jelentkezés elve. Ez tanulók százainak nyújtott új esélyt az idegen nyelvtanulásra, mindaddig, amíg az orosz nyelv kötelezőségének eltörlésével a közoktatásban új nyelvpolitika, tágabb értelemben új, nyitott oktatáspolitikai épült ki.

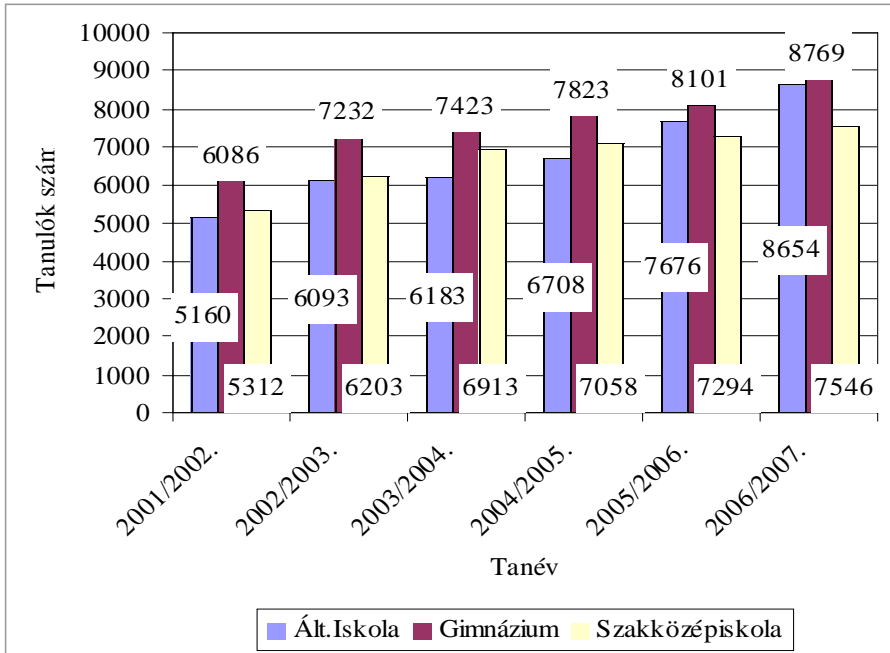
A két tanítási nyelvű oktatás a rendszerváltozás után (1989–2008)

A demokratizálódott társadalmi-politikai körülmények között nyílt nyelvoktatás-politika épült ki, új jogrendszer állt fel, megerősödött az egyéni, a közösségi, a helyi és a civil érdekérvényesítés. E folyamat és időszak megítélése még nem egyszerű, de egyre több az elemzés. Ami a két tanítási nyelvű oktatást illeti, úgy tűnik, hogy a rendszerváltozás először nem tudott mit kezdeni vele. A tanácstalanságban része volt annak az általános tisztázatlanságnak is, hogy miként viszonyuljon az új hatalom az előző rendszerhez, és főleg annak eredményeihez. Sok, főleg koncepcionális kérdésben nem volt biztos álláspont.

AZ 1990–2000-ES ÉVEK

A gyorsan végbement rendszerváltozással mindenki rákényszerült arra, hogy újra definiálja magát, elhelyezkedjen az új térben és időben. Kiépült

a nyílt, demokratikus nyelvoktatás-politika, amit a közoktatási törvény (1993), a nemzeti alaptanterv (1995) és az érettségi vizsgaszabályzat (1997) fémjelez. A társadalom nem hogy nem vonult ki a kétnyelvű iskolák és képzés mögül – a három magyar-orosz két tanítási nyelvű gimnáziumot kivéve –, de kifejezett igényét fogalmazta meg iránta. Ennek és az új generációk nyelvtudásszintje emelését támogató oktatáspolitikának következménye, hogy a két tanítási nyelvű iskolák kiegészítő normatív költségvetési támogatásban részesülnek, aminek alapja a 26/1997. (VII.10.) MKM rendelet a két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelveinek kiadásáról. Míg (2008) érvényes, hogy minden iskolafokon és iskolatípusban lehet idegen nyelven tanítani, a magyar nyelvet kivéve bármelyik tantárgy lehet idegen nyelvű. A pénzügyi támogatáshoz legalább három idegen nyelvű tantárgyat kell biztosítani, az idegen nyelvi órák legkevesebb átlagos 35%-ot kell, hogy kitegyenek a heti óraszámban. A kétnyelvű oktatás konkrét megvalósítása fenntartói hatáskör, a középiskolai kimenet eredményességét kétnyelvű érettségi vizsgán lehet bemutatni. E szabályozási környezet, az iskolák által nyújtott szolgáltatások szintje és a társadalmi érdeklődés eredményezi a két tanítási nyelvű iskolák és a tanulók számának folyamatos növekedését. A 2000-es évek adatait az alábbi ábra mutatja.

A két tanítási nyelvű iskolákba járó tanulók száma 2001-2006 között
 Forrás: OKM statisztikák valamint saját kutatások

Általános iskolák 1989-től létesültek, először a kétnyelvű gimnáziumok példáján felbuzdulva, majd 1990-től az idegen nyelvoktatás fejlesztése érdekében. Nem csak a megszűnő orosz nyelv helyébe kerestek új idegen nyelveket, hanem a korai kezdés lehetőségét is – hiszen a szülők jelentős része mielőbb biztosítani szeretné gyermeke hatékony idegen nyelvtanulását. Ennek is köszönhető, hogy az 1989-ben még csak három kétnyelvű általános iskolából a 2007/2008. tanévre 72 lett.

1989 a szakközépiskolai kétnyelvű oktatás létesítésének kezdete is. Ezen belül a fővárosi önkormányzat látta úgy, hogy az orosz nyelv kötelezőségének eltörlésével keletkező nyelvi űrt egyszerre viszonylag sok helyen két tanítási nyelvű programmal tölti be, ezáltal tanulót és tanárt is vonz a szakképzésbe. Az öt évfolyamos szerkezet, a nyelvi előkészítő év presztízse ekkor már jelentős volt, hiszen nagy mintán igazoltta, hogy ezzel az intenzív nyelvi szakasszal jól alapozható a tantárgyi idegen nyelven tanulás, s az első érettségizők bizonyították, hogy a további négy év alatt, tantárgyak idegen nyelven tanulásával milyen nyelvtudásbeli magaslatokra lehet eljutni.

Előnyök	%	Nehézségek	%
Előny a felsőoktatásban	93%	A nyelvváltás problémája	95%
Magasabb szintű és biztosabb nyelvhasználat	92%	Idegen és magyar nyelv használatbeli különbségei	76%
Jobb munkalehetőségek	80%	Megtanulni tanulni ezekre az órákra	61%
Könnyebb alkalmazkodás idegen nyelvű környezetben	75%	Szakszókincs elsajátítása	43%
Több nyelv elsajátítása	63%	Szaktanárok eltérő szakszókincset használnak	32%
Általános és szakmai nyelvvizsgára felkészítés	34%	A szakma iránti érdeklődés hiánya	9%
Külföldi szakmai gyakorlat lehetősége	20%		
Diákcseré-programokban való részvétel	17%		
Kéttannyelvű diplomához jutás esélye megnő	12%		
A tanultak az élet minden területét átfogják	10%		

A két tanítási nyelvű szakközépiskolai oktatás előnyei és hátrányai a tanulók szerint (a válaszok eredeti megfogalmazásban kerültek az oszlopokban közzétételre)

Forrás: Pál Gabriella (2008): Kéttannyelvűség az idegenforgalmi szakképzésben. In. A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban. (Szerk. Vámos Ágnes és Kovács Judit) Eötvös József Kiadó. Budapest.

A két tanítási nyelvű gimnáziumok és szakközépiskolák együttesen a középiskolák 10-11%-át teszik ki.

Az eredményesség és a hatás kérdése

EREDMÉNYESSÉG

Természetesen alapkérdés, hogy tudnak-e annyit az idegen nyelven tanulók, mint a csak anyanyelven tanuló társaik, többet tudnak vagy mást? Bizonyos válasz nyerhető például az érettségi adatokból, mivel ott egységes, sztenderdizált körülmények között vizsgázzik minden tanuló. A 2005/2006. évi érettségi vizsgán például a két tanítási nyelvű középiskolában végzetek a lehetséges legmagasabb idegen nyelv vizsgaszinten (B2) tettek vizsgát, s 94,4%-uk jeles osztályzatot kapott, ezen belül 78,4%-uk 100%-os teljesítményt ért el. Ez várható, mivel a két tanítási nyelvű oktatás alaptanterve C1 nyelvi szintre készíti fel tanulóit a célnyelvből. Az eredményesség szempontjából fontos idegen nyelvű tantárgyi vizsgát illeti, mintegy fél jeggyel magasabb volt a tanulók teljesítménye (4,11), mint az azonos tantárgyakból a magyar nyelvű vizsga átlaga (3,63).⁵ A 2006/2007. tanévi érettségi vizsgán ismételen magasabb eredményt értek el az idegen nyelven vizsgázók, mint az anyanyelven vizsgázók.

*...az idegen
nyelven tanulók
többet tudnak
vagy mást?...*

A KÉTNYELVŰ OKTATÁS HATÁSA

A KÖZOKTATÁS ÉS A FELSŐOKTATÁSRA

A két tanítási nyelvű iskolai oktatás saját feladatainak ellátása közben akaratlanul hatással van a közoktatásra, szerkezeti és tartalmi szempontból egyaránt. Az alábbiakban összegyűjtöttük azokat a tényezőket, amelyek a kétnyelvű oktatás létezése miatt jelentek meg a közoktatásban vagy a felsőoktatásban és azokat, amelyekben nagy valószínűséggel van szerepe annak, hogy 1987 óta két tanítási nyelvű általános és középiskolák működnek a közoktatásban.

A kétnyelvű iskolák pedagógusainak tapasztalata szerint a két tanítási nyelvű általános iskolákból kikerülő tanulók idegen nyelvhez, nyelvtanuláshoz való viszonya pozitívabb, mint a csak magyar nyelven tanulók társaiké, nagyobb az esélyük arra, hogy az érettségi vizsgáig két idegen nyelvet tanulnak meg magas szinten, s általában is jobban fejlődnek kognitív képességeik. A legjobbak akár B2 nyelvvizsgaszintet is elérhetnek. A középiskolákat elhagyó tanulók számára az idegen nyelv birtoklása, az idegen nyelvű gondolkodás és munkavégzés képességének fejlődése a meghatározó. Ami pedig a közoktatást illeti, a kétnyelvű középiskolából éven-

te kikerülő több ezer fiatal a mérvadó, akik hozzájárulnak ahhoz, hogy lassan megfordulni látszik a tendencia, amely a magyar népesség nyelvtudásáról oly sokáig negatív képet festett. A két tanítási nyelvű gimnáziumi oktatás, majd a szakközépiskolai és általános iskolai kétnyelvű oktatás saját eredményein túl hatást gyakorolt és gyakorol a közoktatásra és felsőoktatásra. Az elmúlt 20 év tanítási-tanulási tapasztalatai, a hazai tudományos érdeklődés fokozódása és a nemzetközi tudományos eredmények felhasználása kétségtelenül mind-mind hozzájárul ahhoz, hogy megértsük a magyar közoktatás tannyelvpolitikai történetét.⁶

JEGYZETEK

- 1 1250/86. számú ügyirat (Tankönyvkiadó)
- 2 27/649/87.IX. Művelődési Miniszter levele az MSZMP Bács-Kiskun megyei bizottságnak első titkárának (1987. április 15.)
- 3 23/982/86. IX. kétnyelvű gimnáziumi osztály engedélyezése a gyöngyi Tolnai Lajos gimnáziumban. (1987. január 7.)
- 4 27/842/87.IX. Javaslat kéttannyelvű gimnáziumi osztályok indítására. (1987. április 15.)
- 5 Vámos Ágnes (2007): Kétszintű érettségi vizsga a két tanítási nyelvű középiskolákban. Új Pedagógiai Szemle 2007/03 114-125. oldal
- 6 Vámos Ágnes (2008): A két tanítási nyelvű iskolai oktatás tannyelvpolitikája és tannyelvpedagógiája. In: A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban. Eötvös József Kiadó, Budapest (Szerk.: Vámos Ágnes és Kovács Judit)